

Arvsõnade kokku-lahkukirjutuse seiku

Maire Raadik

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

Arvsõnade kokku-lahkukirjutus on eesti keeles käinud traditsiooni põhimõttel: ei arvestata tähendust, konteksti, pikkust jms kokku-lahkukirjutuse üldpõhimõtteid, vaid hoitakse kinni kujunenud tavast. See näeb ette, et kümned, teistkümned ja sajad kirjutame eelneva arvsõnaga kokku, ühelised, tuhanded, miljonid, miljardid jne lahku.¹ On siiski kerkinud küsimus, kuidas toimida juhul, kui põhiarvu asemel on järg- või murdarv või hoopis arvust tuletatud omadussõna.

Ajalugu

1918 ilmunud „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatust“² liitarvsõnu veel ei leia, kuid aasta hiljem ehk 1919 avaldas Tartu ülikooli eesti keele lektor ja hilisem professor Jaan Jõgever grammatikavihu, milles on eesti arvsõnade kokku-lahkukirjutus antud täiesti tänapäevaste põhimõtete järgi: „Kokku kirjutada tuleb üks . . . kuni üheksa järgneva kümne ehk sajaga, muidu lahus, näit. kakskümmend, nelisada, viis tuhat, kakskümmend viis tuhat jne.“³ Jõgever ei too küll näiteid, kuid nimetab siiski, et liitjärgarvude kokku-kirjutamise kohta maksab seesama, mis on öeldud liitpõhiarvude kokkukirjutamise kohta.

1920. aastate algupoole käsitlustes kohtab siiski ka teistsuguseid seisukohti ehk ulatuslikumat kokkukirjutust kui Jõgeveril. Kaarel Leetbergi 1921. aasta grammatika näidetes lähevad ühelised eelneva arvuga kokku (*kakskümmendüks* – järgarvuna *kaheskümnesesimene* ehk *kaheskümnesühes*, *kakssadaüks* – järgarvuna *kahessajasesimene*) ja suuremad arvud seotakse sidekriipsuga (*wiissada-nelikümmend-üheksa* – järgarvuna *wiissajas-neljakümnes-üheksas* ehk *viiesaja-neljakümne-üheksas*). Põhi- ja järgarvude kirjutamise põhimõtted laienevad ka murdarvudele: nagu *kakskümmendüks* nii ka *kahekümneühendik*.⁴ Oskar Loorits pakkus oma 1923. aastal ilmunud grammatikas arvsõnade kirjutamiseks kogunisti kaks võimalust: 1) numbriüksused kirjutatakse lahus (*kakskümmend viistuhast kolmsada nelikümmend kuus* = 25 346), 2) numbrirühmad, mis moodustavad ühe hääldamispausi, kirjutatakse kokku (*kakskümmendkakstuhast kakssadakakskümmendkaks* = 22 222).⁵

¹ Reegel on käepärasel kujul olemas: **M. Erelt, T. Erelt, K. Ross**, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 114–116. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>.

² Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat. Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne. Tallinn: Rahvaülikooli kirjastus, 1918.

³ **J. Jõgever**, Eesti keele grammatika. I. aasta. Tartu: Odamees, 1919, lk 48.

⁴ **K. Leetberg**, Eesti keele grammatika. Tallinn: Rahvaülikool, 1921, lk 43.

⁵ **O. Loorits**, Eesti keele grammatika. Tartu: Odamees, 1923, lk 70.

1927 avaldas hilisem „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu“ autor Elmar Muuk Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetistena käsiraamatu „Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus“ ning siitpeale näib arvsõnade kirjutamine jäävat ühtsete, tänapäevani kehtivate põhimõtete juurde (v.a üks väike erand Johannes Aavikult 1936).

Elmar Muuk liigitas arvsõnu põhiarvudeks (*üks, kaks*), järgarvudeks (*esimene, teine*), murdarvudeks (*kolmandik, sajandik*), mõõtarvudeks (nende tunnus on *-ne, -line*, nt *ühene, üheline*), määrarvudeks (tunnus on *-kesi*, nt *kahekesi*) ja umbarvudeks (nt *mitu, mõni, esimene, viimane*).⁶ 1927. aasta grammatikas ei ole veel otsesõnu öeldud, kas põhiarvude kokku-lahkukirjutuse reegel laieneb ka nt järg- või murd- ja mõõtarvudele, kuid liitjärgarvude näidetest võib seda oletada: *nelikümmend kaks – neljakümne teine, viissada seitse – viiesaja seitsmes, seitse tuhat – seitsme tuhandes*.

1933 ilmunud „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu“ õigekirjajuhistes sõnastas Elmar Muuk ka reegli: „Liitarvude arv-osadest kirjutatakse kokku ainult sõnad 1–9 juurdekuuluvate kümnete ja sadadega ja sõnad 11–19: *kakskümmend* (= 20), *kolmsada* (= 300), *nelikümmend* (= 40), *kolmeteistkümmend* (= 13), *viieteistkümmes* (= 15.) jne. Kõigil muudel puhkudel kirjutatakse arv-osad üksteisest lahku: *neli miljonit viis tuhat kuus* (= 4.005.006), *kuue tuhandes* (= 6000.), *kakskümmend seitse miljonit kuussada viis tuhat kolmsada nelikümmend neli* (= 27.605.344), *tuhande üheksasaja seitsmeteistkümnendal aastal* (= 1917. a.) jne.“⁷ Reeglit levitasid „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu“ kümme trükki.

Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“, mis ilmus 1936. aastal, järgis seniseid põhimõtteid, lisades, et põhiarvude reegel maksab ka järgarvude ning murdarvude kohta. Siiski tegi Aavik järg- ja murdarvude kirjutuses ühe möönduse, lubades lühemaid ühendeid ka sidekriipsuga või ilma selleta kokku kirjutada: *kahe tuhande kuuesaja neljakümne viies, kahe tuhande kuuesaja neljakümne viiendik, aga kahekümneviiies* või *kahekümne-viies, neljakümneviiendik* või *neljakümne-viiendik, saja-kuues*.⁸ Tasub tähele panna märkust reegli sabas: „Muide tegelikult nii suuri arvused harilikult sõnadega ei kirjutata, vaid numbritega.“

Tänapäev

Johannes Valgma ja Nikolai Remmeli käsiraamat⁹ ning 1976. aasta õigekeelsussõnaraamatu õigekirjalisa¹⁰ kinnitasid varasemate allikate eeskujul, et põhiarvude kokku-lahkukirjutuse reegel käib ka järgarvude (ja murdarvude) kohta. Eduard Väari keskkooliõpikus on lahkukirjutatavate ühendite hulgas olemas nii *üheksa*

⁶ E. Muuk, Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XII. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1927, lk 95–98.

⁷ E. Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu: 1933, lk 21.

⁸ J. Aavik, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti kirjastus, 1936, lk 342.

⁹ J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus, 1968, lk 392.

¹⁰ Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull, E. Raiet. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1976, lk 893–894.

tuhandes (vrd Muugi näited *seitsme tuhandes*, *kuue tuhandes*) kui ka arvu *kolme miljones* seesütlev *kolme miljonendas*.¹¹

Tiiu Ereli „Eesti ortograafia“ teine trükk tegi aga 1997. aastal senise tava suhtes kannapöörde, õpetades: *kaks tuhat*, aga *kahetuhandes*, *kahetuhandik*, *kahetuhande(li)ne*.¹² Tõsi, kui seada põhi-, järg-, murdarv ja *ne-/line-lõpuline* arv sel moel kõrvuti (mida varasemad käsitlused polnud teinud), näib üks võimalus kirjutada need ühtviisi kokku kui tuletised (*s-*, *ik-* ja *ne-/line-tuletis*), mis ongi olnud Tiiu Ereli põhjendus. Eriti loomulik on kirjutada kokku murdarve (nt *kahetuhandik*, kolm *kahetuhandikku*, kolme *kahetuhandiku*) ning *ne-/line-liitelisi* arvsõnu (*kahetuhandene*, *kahetuhandeline*), vähem järgarve. Just *kahe tuhandes* -laadi järgarvude kokkukirjutuse soovitus on Eesti Keele Instituudi keelenõuküsijais läbi aastate võõrastust tekitanud ning igatsetakse taga varasema reegli lihtsust, nagu selle on sõnastanud kunagine kooligrammatika: on põhiarvus viis sõna, siis on vastavas järgarvuskki viis sõna.¹³

Üsna samasugune probleem on õigupoolest arvsõnadega *pool* ja *veerand*, kui neile liitub *ne-lõpuline* arvsõna. Kas kirjutada *poolekuuene* rong või *poole kuuene* rong, *veerandkahene* loeng või *veerand kahene* loeng? *ne-liide* kallutab kirjutama kokku (*poolekuuene*, *veerandkahene* nagu *poolesajane* või ka *poolekilone*, *veerandliitrine*), kuid arvsõnade üldreegel võimaldaks ka lahkukirjutust (*pool kuus* – *poole kuuene*, *veerand kaks* – *veerand kahene*).

Eesti Keele Instituudi keelekorraldajate soovitus on jääda truuks üldpõhimõttele, mille kohaselt **laienevad põhiarvude kirjutamise põhimõtted ka järg- ja murdarvudele ning ne-/line-arvudele**: *viis tuhat* – *viie tuhandes*, *viis miljonit* – *viie miljondik*, *viis miljardit* – *viie miljardi(li)ne*, *pool kuus* – *poole kuuene*, *veerand kaks* – *veerand kahene*. Rööpvõimalus on kirjutada tuletisena kokku: *viietuhandes*, *viiemiljondik*, *viiemiljardi(li)ne*, *poolekuuene*, *veerandkahene*. Lahku tuleb alati kirjutada mitmesõnalised arvud: *kakskümmend seitse tuhat* – *kahekümne seitsme tuhandes*, *kahekümne seitsme tuhandik*, *kahekümne seitsme tuhande(li)ne*.

Kokkuvõte

<i>põhiarv</i>	viissada	viis tuhat, viis miljonit, viis miljardit
<i>järgarv</i>	viiesajas	viie tuhandes ~ viietuhandes, viie miljones ~ viiemiljones, viie miljardis ~ viiemiljardis
<i>ne-/line-liitega</i>	viiesaja(li)ne	viie tuhande(li)ne ~ viietuhande(li)ne, viie miljoni(li)ne ~ viiemiljoni(li)ne, viie miljardi(li)ne ~ viiemiljardi(li)ne
<i>murdarv</i>	viiesajandik	viie tuhandik ~ viietuhandik, viie miljondik ~ viiemiljondik, viie miljardik ~ viiemiljardik

¹¹ E. Vääri, Eesti keele õpik keskkoolile. 7. trükk. Tallinn: Valgus, 1976, lk 179.

¹² T. Ereli, Eesti ortograafia. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1997, lk 48.

¹³ Fr. Puusepp, Eesti keele grammatika koolidele. III trükk. Tartu: K./Ü. „Loodus“, 1930, lk 95.